

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือได้ว่าเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาของชาวพุทธ ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจสืบทอด และเผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของคณะสงฆ์จะต้องประพฤติตามและสร้างศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน และเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาและมีความหลากหลายกับธรรมเนียมปฏิบัติและความเชื่อ ความเข้าใจทางศาสนาที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ทั้งข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์และประเพณีไทยในท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทรงมีพระราโชบายที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกับพระภิกษุสงฆ์มีข้อวัตรปฏิบัติตรงตามพระธรรมวินัยทั่วทั้งราชอาณาจักร หากพระภิกษุสงฆ์ยังประพฤติและปฏิบัติที่ไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ก็ไม่สามารถเป็นศาสนาหนึ่งเดียวทั่วทั้งประเทศได้ คณะสงฆ์จะต้องอยู่ภายใต้องค์กรบริหารเดียวกันทั้งราชอาณาจักร

แม้กระนั้น พระสังฆราชสกลสังฆปริณายกในราชทินนามแสดงถึงความเป็นประมุขของสงฆ์ทั้งหมด แม้กระนั้นพระสังฆราชสกลสังฆปริณายกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มาได้มีอำนาจปกครองพระสงฆ์อย่างแท้จริงไม่เพียงสมณศักดิ์ที่ตั้งขึ้น เพื่อแสดงความยกย่องเชิดชูแก่พระภิกษุที่มีข้อวัตรปฏิบัติงดงามที่สมควรเป็นแบบอย่างแก่พระสงฆ์ทั่วทั้งสังฆมณฑลมากกว่า ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีทำเนียบการปกครองคณะสงฆ์มา แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแต่ในทางปฏิบัติองค์การคณะสงฆ์ก็มีอยู่แต่เพียงในทำเนียบเท่านั้น^๑

แต่ในปัจจุบัน พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำที่กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปได้ก็ด้วยอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงสืบไป^๒ ดังนั้นพระสังฆาธิการจึงควรมีภาวะของผู้ผู้นำ ต้องใช้ศิลปะ

^๑ พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕-๔๖.

^๒ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

หรือความสามารถของตนที่จงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันให้ร่วมมือกับตนดำเนินการ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้^๓ ต้องเป็นผู้รู้จักใช้กระบวนการ มิใช่บุคคล เป็นกระบวนการของการมีอิทธิพลเหนือกลุ่มเพื่อกำหนดเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ซึ่งผู้นำไม่เพียงแต่ยืนอยู่เบื้องหลังกลุ่มที่คอยแต่วางแผนและผลักดัน แต่ผู้นำจะต้องยืนอยู่ข้างหน้ากลุ่มและนำกลุ่มปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย^๔ และเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่น หมายถึงบุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในการดำเนินงานต่างๆ ในองค์กรต่างๆ ต้องอาศัยบุคคลที่เป็นผู้นำ และมีความเป็นผู้นำจึงจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้า^๕

ในงานวิจัยครั้งนี้ อำเภอบ้านตาก นับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญด้านเศรษฐกิจและสังคมดีในระดับหนึ่ง วัดในอำเภอบ้านตาก มีจำนวน ๔๐ วัด ใน ๗ เขตตำบลการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งถือว่า มีจำนวนที่มากพอสมควร การบริหารวัดในเขตอำเภอบ้านตาก ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก เนื่องจากพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสยังขาดองค์ความรู้ที่จะสนับสนุนการทำงาน ยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน กิจกรรมคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารแบบราชการของฝ่ายบ้านเมือง กิจกรรมคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารที่คล่องตัว และกิจกรรมบางอย่างต้องบริหารตามหลักพระธรรมวินัย จะเห็นว่ากฎหมายคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน ได้ทำให้การบริหารคณะสงฆ์บางอย่างล่าช้าเพราะยึดติดขั้นตอนตามระบอบราชการมากเกินไป ฉะนั้น คณะสงฆ์ควรมีระบบการบริหาร และการปกครองของตนเองที่ผสมผสานส่วนดีของระบอบราชการและเอกชนเข้ากับหลักพระธรรมวินัยให้ทันกับเหตุการณ์ พัฒนาไปตามยุคสมัย เนื่องจากพระสังฆาธิการระดับพระสังฆาธิการยังขาดองค์ความรู้และประสบการณ์ในการบริหารจัดการ ทำให้ไม่สามารถบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะทำวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ การเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ที่ส่งผลหรือเอื้อต่อการปฏิบัติ งานวัดให้มีประสิทธิภาพ และเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุง แก้ไขนโยบายในการบริหารงานคณะสงฆ์ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดีสืบต่อไป

^๓ กิติ ตัญญาคานนท์, **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : บัดเตอร์ฟลายการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐.

^๔ เนลลิกษณ์ สุทธิวัฒนพันธ์, **พัฒนาศักยภาพผู้นำและนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพ, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^๕ เนตรพัฒนา ยาวีราช, **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กเพรสจำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ว่าเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ เปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๓.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาของการศึกษา โดยสังเคราะห์จากหลักการบริหารงานของพระสังฆาธิการ จำนวน ๖ ด้าน^๖ ดังนี้ ๑.ด้านการปกครอง ๒.ด้านการศาสนศึกษา ๓.ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔.ด้านการเผยแผ่ ๕.ด้านการสาธารณูปการ และ ๖.ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาสามัญ การศึกษานักธรรม และการศึกษาเปรียญธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาของการศึกษาโดยสังเคราะห์จากหลักการบริหารงานของพระสังฆาธิการ จำนวน ๖ ด้าน^๗ ดังนี้ ๑.ด้านการปกครอง

^๖สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๒), หน้า ๗๑-๗๖.

^๗เรื่องเดียวกัน.

๒.ด้านการศาสนาศึกษา ๓.ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔.ด้านการเผยแผ่ ๕.ด้านการสาธารณูปการ และ ๖.ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ในพื้นที่อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ซึ่งมีจำนวน ๑๘๓ รูป^๑

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ ท่าน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พื้นที่ในการศึกษาวิจัยในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ.๒๕๕๙ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๗ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษาสามัญต่างกัน มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษานักธรรมต่างกัน มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ ประสิทธิภาพ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการงานที่ดีของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

๑.๖.๒ การบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง แนวทางการวางแผน สั่งการ และควบคุมการทำงานที่คณะสงฆ์ที่ต้องรับผิดชอบอย่างมีระบบ ในที่นี้หมายถึง คณะสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

^๑สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดตาก, หนังสือข้อมูลการบริหารงานคณะสงฆ์ จังหวัดตาก ภาค ๕ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๙ วัดชัยชนะสงคราม อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก, สืบค้นเมื่อ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๑.๖.๓ การปกครอง หมายถึง การควบคุมดูแลให้คณะสงฆ์ภายในวัดประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อให้เกิดความเรียบร้อย

๑.๖.๔ การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรได้เรียนในสำนักเรียนที่วัดใกล้เคียงด้วย

๑.๖.๕ การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เด็กเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น โรงเรียนการกุศลภายในวัด โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เด็ก ยากจน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

๑.๖.๖ การเผยแผ่ หมายถึง การจัดการให้มีการฟังธรรมเทศนา การจัดเกี่ยวกับการอบรมสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน การบรรยายหรือปาฐกถา การจัดศาสนพิธีต่างเพื่อรักษาพิธีกรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม รวมทั้งการเผยแผ่ธรรมทางวิทยุชุมชน

๑.๖.๗ การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติของวัดด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวรและการก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติที่จำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

๑.๖.๘ การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนและสังคม โดยการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณสมบัติหรือสาธารณกุศล เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชนและการพัฒนาสังคมและชุมชน

๑.๖.๙ พระสังฆาธิการ หมายถึง ผู้นำของคณะสงฆ์หน้าที่ในการปกครองและบริหารคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ในที่นี้ หมายถึง เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้รู้ถึงประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

๑.๗.๒ ทำให้รู้ถึงข้อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้รู้ถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

๑.๗.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยเป็นข้อมูลสำหรับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก และจังหวัดอื่นๆ ต่อไป